

Datum : 17 januari 2007

Aan : SZW

Een analyse van maatregelen gericht op de arbeidsparticipatie van vrouwen

1 Inleiding

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft het CPB verzocht een analyse te maken van een aantal maatregelen gericht op de arbeidsparticipatie van vrouwen.¹ Deze notitie geeft de gevraagde analyse.

De opbouw van de notitie is als volgt. In paragraaf 2 behandelen we eerst kort de basisprojectie voor de arbeidsparticipatie van mannen en vrouwen tot 2040. Deze basisprojectie geeft de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. In paragraaf 3 analyseren we vervolgens de lange termijn effecten van beleidswijzigingen ten opzichte van de basisprojectie. Paragraaf 4 geeft een gevoeligheidsanalyse van de varianten om de invloed van enkele cruciale parameters en aannames op de uitkomsten te illustreren. Paragraaf 5 besluit de notitie met de belangrijkste bevindingen.

2 Basispad

In deze paragraaf schetsen we kort de verwachte ontwikkeling in de arbeidsparticipatie van mannen en vrouwen en het totaal in het basispad over de periode 2007-2040, bij ongewijzigd beleid.² Tabel 2.1 geeft de verwachte ontwikkeling in de participatiegraad en de deeltijdfactor. De participatiegraad is gedefinieerd als het aandeel personen in de potentiële beroepsbevolking dat een betaalde baan heeft van 12 uur per week of meer, of actief op zoek is naar een betaalde baan van 12 uur per week of meer en daar ook voor beschikbaar is (we rapporteren in tabel 2.1 de verwachte participatiegraad van 15-64 jarigen). Om een indicatie te geven van de verwachte

¹ Middels een brief d.d. 3 oktober 2005.

² Voor een uitgebreide analyse van de verwachte ontwikkeling van het arbeidsaanbod op de middellange en lange termijn zie respectievelijk Van Vuuren en Euwals (2006) en Euwals en Van Vuuren (2005). Bij de ontwikkeling van het arbeidsaanbod is gebruik gemaakt van de meest recente cijfers, uit de decemberraming 2006 van het CPB.

Tabel 2.1 Participatiegraad en deeltijdfactor bij ongewijzigd beleid

	2007	2011	2020	2040
Participatiegraad (in personen) ^a	0,69	0,71	0,71	0,71
- mannen	0,77	0,78	0,76	0,77
- vrouwen	0,60	0,64	0,65	0,64
Deeltijdfactor ^b	0,92	0,92	0,92	0,92

^a De participatiegraad is gedefinieerd als het aandeel personen in de potentiële beroepsbevolking dat een betaalde baan heeft van 12 uur per week of meer, of actief op zoek is naar een betaalde baan van 12 uur per week of meer en daar ook voor beschikbaar is. Het betreft hier de participatiegraad voor 15-64 jarigen.

^b De deeltijdfactor is gedefinieerd als het totale aantal gewerkte arbeidsjaren van werkenden die meer dan 0 uur per week werken gedeeld door de werkzame beroepsbevolking van personen die 12 uur of meer per week werken.

groei in het aantal gewerkte uren per werknemer geven we ook de verwachte groei in de zogenaamde deeltijdfactor. Deze is gedefinieerd als het totale aantal gewerkte arbeidsjaren van werkenden die meer dan 0 uur per week werken gedeeld door de werkzame beroepsbevolking van personen die 12 uur of meer per week werken.³

Naar verwachting zal bij ongewijzigd beleid de participatie van vrouwen de komende jaren nog toenemen omdat nieuwe cohorten vrouwen een hogere participatiegraad kennen dan oudere cohorten vrouwen, en vervolgens nagenoeg gelijk blijven tot 2040, het positieve cohort effect in een bepaalde leeftijdsklasse wordt in deze periode teniet gedaan door de vergrijzing (oudere vrouwen werken meer dan vroeger maar ook in de toekomst minder dan jonge vrouwen). De participatie van mannen blijft over de periode 2007-2040 naar verwachting nagenoeg gelijk. Alhoewel het verschil in de participatiegraad tussen mannen en vrouwen over de periode 2007-2040 kleiner wordt, blijft er bij ongewijzigd beleid ook in 2040 naar verwachting een substantieel verschil bestaan. Hieronder behandelen we enkele beleidsopties gericht op de arbeidsparticipatie van vrouwen.

3 Varianten

3.1 Instrumentarium en sluitingsregel

Bij de varianten is gebruik gemaakt van het algemeen-evenwichtmodel MIMIC. De hieronder gerapporteerde uitkomsten zijn lange termijn verschillen tussen het pad met gewijzigd beleid en het basispad. In de varianten gaan we uit van budgetneutraliteit ex post, dit wordt bereikt door de tarieven van de loon- en inkomstenbelasting aan te passen. In de gevoeligheidsanalyse geven we ook de uitkomsten wanneer ex post budgetneutraliteit wordt bereikt door de overheidsconsumptie aan te passen (bezuinigingen dan wel intensiveringen).

³ De werkelijke deeltijdfactor wordt als gevolg van deze definitie belangrijk overschat.

3.2 Varianten

Met behulp van MIMIC zijn de effecten van de onderstaande maatregelen bepaald. Alle ex ante budgettaire beslagen zijn daarbij bepaald in 2007. Met ex ante wordt hierbij bedoeld zonder wijziging in het arbeidsaanbod, werkloosheid, productie e.d. Bij het ex ante beslag wordt wel rekening gehouden met substitutie van betaalde en onbetaalde informele kinderopvang door formele kinderopvang, conform de gehanteerde systematiek in CPB (2006).

1. De overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting wordt afgeschaft. Gezinnen met een niet-werkende partner verliezen dan het fiscale voordeel van de algemene heffingskorting voor de niet-werkende partner. Bij deze maatregel is aangenomen dat de maatregel niet doorwerkt naar het sociaal minimum. Het budgettaire beslag is in 2007 ex ante – 1,65 miljard euro (een budgettaire besparing). Hierbij zij opgemerkt dat de ex ante budgettaire besparing in het basispad afneemt na 2007, door de verwachte stijging in de arbeidsparticipatie van niet-werkende partners.
2. De aanvullende combinatiekorting wordt verhoogd met 465 euro, met een opbouw tussen 50 en 100 procent van het WML op jaarbasis. Het budgettaire beslag bedraagt ex ante 330 miljoen euro.⁴
3. De aanvullende combinatiekorting wordt verhoogd met 635 euro, met een opbouw tussen 50 procent WML en modaal op jaarbasis. Het budgettaire beslag bedraagt ex ante 330 miljoen euro.
4. De aanvullende combinatiekorting wordt verhoogd met 465 euro, met een opbouw tussen 50 en 100 procent van het WML op jaarbasis. Dit wordt gefinancierd door de (standaard) combinatiekorting af te schaffen. De variant is ex ante budgetneutraal.
5. De aanvullende combinatiekorting wordt verhoogd met 635 euro, met een opbouw tussen 50 procent WML en modaal op jaarbasis. Dit wordt gefinancierd door de (standaard) combinatiekorting af te schaffen. De variant is ex ante budgetneutraal.
6. De ouderbijdrage voor kinderopvang via de Wet kinderopvang komt te vervallen. Het budgettaire beslag is ex ante 1,5 miljard euro. Hiervan is 350 miljoen euro het gevolg van het wegvallen van de resterende ouderbijdrage van het gebruik in het basispad, en komt 350 miljoen euro voor rekening van substitutie van de zwarte oppas. De resterende 800 miljoen euro is het resultaat van substitutie van opvang door de onbetaalde oppas (familie, vrienden en kennissen) en door de ouders zelf (zij spelen tijd vrij voor andere bezigheden).⁵
7. De eerste twee dagen opvang via de Wet kinderopvang worden gratis. Het budgettaire beslag bedraagt ex ante 1,35 miljard euro. Hierbij is aangenomen dat het additionele

⁴ Wellicht ten overvloede, alleenstaande ouders komen ook in aanmerking voor de aanvullende combinatiekorting.

⁵ Voor een onderbouwing van de gemaakte veronderstellingen bij de kinderopvangvarianten zie verder Jongen (2007).

budgettaire beslag van 800 miljoen euro door onder andere substitutie van opvang door de onbetaalde oppas en de ouders zelf uit variant 6 verdeeld wordt tussen deze variant en de onderstaande variant (derde en verdere dagen gratis) naar rato van het budgettaire beslag per variant zonder dit additionele beslag.⁶

8. De derde en verdere dagen opvang via de Wet kinderopvang worden gratis. Het budgettaire beslag bedraagt ex ante 150 miljoen euro. Het ex ante budgettaire beslag is een stuk kleiner dan bij variant 7. De meeste huidige gebruikers en potentiële gebruikers maken voor twee of minder dagen gebruik van kinderopvang. Bovendien geldt ook voor iedereen die meer dan 2 dagen gebruikt bij variant 7 dat de eerste twee dagen gratis worden.
9. De ouderbijdrage wordt alleen bepaald op basis van het inkomen van de minst verdienende partner (voor alleenstaande ouders heeft dit geen direct effect). Het ex ante budgettaire beslag bedraagt 210 miljoen euro. Bij deze variant is aangenomen dat er ex ante geen substitutie plaatsvindt van opvang door een onbetaalde oppas of de ouders zelf.
10. De inkomens in de 'ouderbijdragepercentagetabel' worden vermenigvuldigd met een factor 2. Het ex ante budgettaire beslag bedraagt 180 miljoen euro. Bij deze variant is aangenomen dat er ex ante geen substitutie plaatsvindt van opvang door een onbetaalde oppas of de ouders zelf.

3.3 Uitkomsten

De uitkomsten van de 10 varianten zijn in tabel 3.1 weergegeven. Hieronder volgt een korte toelichting per variant.

- In variant 1 wordt het voor niet-werkende partners aantrekkelijker om te participeren. De participatie van partners in personen stijgt fors. De procentuele toename van de participatie van partners in arbeidsjaren is echter kleiner dan in personen omdat het extra arbeidsaanbod vooral parttimers betreft. Het arbeidsaanbod en de werkgelegenheid krijgen nog een extra impuls omdat de budgettaire besparing wordt gebruikt om de tarieven van de loon- en inkomstenbelasting (generiek) te verlagen. Variant 1 heeft van de hier gepresenteerde varianten veruit het grootste effect op het totale arbeidsaanbod en de totale werkgelegenheid in arbeidsjaren. De maatregel betekent wel een forse inkomensdaling voor gezinnen met een niet-werkende partner wanneer de partner ook na de beleidswijziging niet gaat participeren. Andere gezinnen/personen gaan erop vooruit door de daling van de LB/IB schijftarieven.

⁶ Voor de rationale van deze verdeelsleutel zie wederom Jongen (2007).

Tabel 3.1 Lange termijn effecten van de varianten, terugsluis via LB/IB schijftarieven

Variant	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>procentuele mutaties ten opzichte van het basispad</i>										
Arbidsaanbod in arbeidsjaren	0,7	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- kostwinners	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,0	0,1	0,1
- partners	3,3	0,2	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
- alleenstaande ouders	1,0	0,9	1,4	1,1	1,5	1,3	0,5	0,7	-0,1	0,4
- alleenstaanden	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,2	-0,2	0,0	0,0	0,0
Participatiegraad partners (in personen)	6,7	0,2	0,1	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0
Werkgelegenheid in arbeidsjaren (in bedrijven)	0,9	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0
- laag geschoold	0,6	0,1	0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0
- hoog geschoold	0,9	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0
LB/IB schijftarieven (in procentpunten)	-1,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,6	0,5	0,1	0,1	0,1
Ex ante budgettair beslag (niveau in 2007, in mln euro)	-1650	330	330	0	0	1500	1350	150	210	180

- Variant 2 is het saldo effect van de verhoogde aanvullende combinatiekorting en de compenserende belastingen. Er is een beperkt positief effect op de participatie van partners in arbeidsjaren en personen. Ook de participatie van alleenstaande ouders (meestal een vrouw) in arbeidsjaren stijgt. De procentuele stijging voor alleenstaande ouders is groter dan voor partners omdat: a) in de groep ‘partners’ ook partners zonder kinderen zijn inbegrepen, b) de lange termijn loonelasticiteit van het arbeidsaanbod van alleenstaande ouders wat hoger is dan van partners met kinderen, c) de combinatiekorting een kleiner deel is van het gezinsinkomen bij tweeverdieners en d) de dichtheid van alleenstaande ouders relatief hoog is in het inkomenstraject waarover de marginale druk daalt door de aanvullende combinatiekorting. Het totale arbeidsaanbod in arbeidsjaren stijgt niet noemenswaardig. Tweeverdieners met kinderen en alleenstaande ouders gaan er in inkomen op vooruit, andere gezinnen/personen gaan erop achteruit omdat zij meer belasting moeten betalen.
- Variant 3 laat zien dat opbouwen tot modaal met eenzelfde ex ante beslag iets minder gunstig is voor het effect op de participatie van partners in personen. Het effect op de participatie van partners in arbeidsjaren is daarentegen wat groter dan bij variant 2. Het totale arbeidsaanbod in arbeidsjaren laat in deze variant een bescheiden plus zien, van 0,1 procent. Tweeverdieners met kinderen en alleenstaande ouders gaan er in inkomen op vooruit, andere gezinnen/personen gaan erop achteruit omdat zij meer belasting gaan betalen.

- De varianten 4 en 5 laten zien dat het effect op de participatie in personen minder gunstig wordt wanneer de hogere aanvullende combinatiekorting wordt gefinancierd door het afschaffen van de ‘standaard’ combinatiekorting in plaats van generieke lastenverzwaring. Het saldo effect op de participatie van partners in personen is zelfs negatief in de laatste variant. Dit komt door het verschil in het opbouwtraject van de aanvullende combinatiekorting en de standaard combinatiekorting. Veel partners aan de marge worden niet bereikt door de verhoging van de aanvullende combinatiekorting, maar krijgen wel een negatieve prikkel om te participeren door het afschaffen van de standaard combinatiekorting. Bij deze twee varianten vindt er met name een verschuiving plaats van gezinnen met kinderen met een niet-werkende partner naar tweeverdieners met kinderen, zij gaan er respectievelijk op achteruit en vooruit.
- De uitkomsten voor variant 6 laten zien dat gratis kinderopvang de staat dermate veel geld kost dat de daaruit voortvloeiende hogere belastingtarieven het positieve arbeidsaanbodeffect van de kinderopvangsubsidies weer teniet doen. Gratis kinderopvang kent met name een hoog budgettair beslag door de omvangrijke substitutie van informele opvang door formele opvang, ook wanneer dit wordt beperkt tot de groep werkenden (onder de Wet kinderopvang komen alleen tweeverdieners en werkende alleenstaande ouders in aanmerking voor de kinderopvangsubsidie). De participatie van partners in personen daalt zelfs. In het model heeft gratis kinderopvang vrijwel geen effect op de beslissing om al dan niet te participeren ten opzichte van het basispad. Veelal kunnen de eerste uren opvang geleverd worden door een onbetaalde oppas zoals opa en oma, en verder is de ouderbijdrage in het basispad al laag voor gezinnen met een laag gezinsinkomen (bijvoorbeeld omdat de partner niet werkt). In het model abstraheren we van de mogelijkheid dat gratis kinderopvang ouders aanspoort om te gaan werken vanwege niet-financiële redenen.⁷ De belastingverhoging heeft echter wel een effect op de beslissing om al dan niet te participeren omdat ook het netto loon in kleine deeltijdbanen hierdoor daalt. Werkende ouders met een hoog inkomen gaan er in deze variant financieel op vooruit. Personen zonder kinderen, niet-werkenden en werkende ouders met een laag inkomen gaan er door de belastingverhoging financieel op achteruit.
- *Ceteris paribus* (zonder compenserende belastingheffing) levert variant 8 per euro subsidie meer arbeidsaanbod in arbeidsjaren op dan variant 7. Een groter deel van de subsidies bij variant 7 heeft alleen een inkomenseffect. Ouders die initieel 2 of meer dagen kinderopvang gebruiken worden niet gestimuleerd om meer uren te gaan werken. Bij variant 8 is dit wel het geval. Dit heeft met name effect op de

⁷ Bijvoorbeeld omdat de door ouders gepercipieerde ‘norm’ verschuift van niet werken en zelf zorgen naar wel werken en de zorg uitbesteden.

arbeidsaanbodbeslissing van alleenstaande ouders. Zij gebruiken relatief veel kinderopvang omdat zij geen partner hebben die een deel van de opvang kan verzorgen. Net als bij variant 6 profiteren met name ouders met een hoog inkomen, en zijn het de personen zonder kinderen, niet-werkenden en werkende ouders met een laag inkomen die erop achteruit gaan.

- Bij variant 9 en 10 daalt de ouderbijdrage voor tweeverdieners over de hele linie. We hebben bij deze variant aangenomen dat er ex ante geen substitutie plaatsvindt van de onbetaalde oppas alhoewel de prijs die ouders betalen voor veel tweeverdieners erg laag wordt. Voor zover dit wel gebeurt nemen de kosten toe en daarmee, na compenserende belastingheffing, de arbeidsaanbod- en werkgelegenheidseffecten af ten opzichte van de hier gepresenteerde varianten, zie bijvoorbeeld variant 6 (de variant 'gratis kinderopvang'). Bij variant 9 verandert er *ceteris paribus* niets voor alleenstaande ouders. De loonelasticiteit van het arbeidsaanbod van deze groep is relatief hoog. Omdat deze groep in variant 9 niet bereikt wordt is het effect op het arbeidsaanbod minder gunstig dan in variant 10. Overigens leiden beide varianten niet tot een noemenswaardige toename van het totale arbeidsaanbod, zowel in arbeidsjaren als in personen. Ook bij deze variant profiteren met name ouders met een hoog inkomen, met uitzondering van alleenstaande ouders met een hoog inkomen bij variant 9, en zijn het de personen zonder kinderen, niet-werkenden en werkende ouders met een laag inkomen die erop achteruit gaan.

4 Gevoeligheidsanalyse

Om de invloed van enkele belangrijke parameters en aannames op de uitkomsten te illustreren presenteren we hieronder enkele gevoeligheidsvarianten.

Tabel 4.1 geeft de uitkomsten wanneer de varianten ex post neutraal worden gemaakt door de overheidsconsumptie aan te passen (een intensivering in het geval van een overschot, een bezuiniging in het geval van een tekort). Variant 1 levert ex ante een besparing op. Deze gelden worden nu echter niet meer ingezet voor lastenverlichting. Daarom is de toename in het arbeidsaanbod kleiner dan in paragraaf 3. De varianten 2, 3 en 6 tot en met 10 kosten de overheid ex ante geld. Omdat we dit in deze gevoeligheidsanalyse ex post financieren uit bezuinigingen zijn de arbeidsaanbodeffecten gunstiger dan in paragraaf 3. Voor de varianten 4 en 5 maakt de sluitingsregel voor het overheidsbudget weinig uit, deze zijn ex ante neutraal.

Tabel 4.1 Lange termijn effecten van de varianten, terugsluis via de overheidsconsumptie										
Variant	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>procentuele mutaties ten opzichte van het basispad</i>										
Arbidsaanbod in arbeidsjaren	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,0	0,1	0,1
- kostwinners	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,0	0,1	0,1
- partners	3,1	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3	0,2	0,0	0,1	0,1
- alleenstaande ouders	0,1	1,0	1,4	1,1	1,5	1,8	1,0	0,7	0,5	-0,1
- alleenstaanden	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Participatiegraad partners (in personen)	6,6	0,2	0,1	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Werkgelegenheid in arbeidsjaren (in bedrijven)	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
- laag geschoold	0,4	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
- hoog geschoold	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1
LB/IB schijftarieven (in procentpunten)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ex ante budgettaire beslag (niveau in 2007, in mln euro)	- 1650	330	330	0	0	1500	1350	150	210	180

Tabel 4.2 geeft de uitkomsten wanneer de arbeidsaanbodelasticiteit van partners wordt verhoogd van 0,5 naar 1,0.⁸ De keuze voor de waarde 1,0 is daarbij arbitrair, we hadden ook een lagere waarde kunnen kiezen. Het effect op de participatie van partners verdubbelt bijna ten opzichte van de basisvarianten uit paragraaf 3. De macro effecten op de totale participatie en de werkgelegenheid worden hierdoor vergroot, zij het dat partners maar een onderdeel zijn van het totaal en de verandering in de mutatie van het totaal daardoor minder sterk is.

Tabel 4.3 geeft de uitkomsten wanneer de substitutie van informele onbetaalde opvang door formele opvang 50 procent minder dan wel 50 procent meer is dan in de basisvarianten in paragraaf 3. Dit heeft alleen gevolgen voor de varianten met (deels) gratis kinderopvang, meer specifiek de varianten 6, 7 en 8. Wanneer er minder substitutie plaatsvindt van de onbetaalde opvang dan is het ex ante budgettaire beslag kleiner (voor varianten 6, 7 en 8 is het verschil in het ex ante beslag respectievelijk - 400 miljoen, - 360 miljoen en - 40 miljoen euro). Hierdoor hoeven de schijftarieven van de loon- en inkomstenbelasting ex post minder omhoog. Het uiteindelijke arbeidsaanbodeffect is dan gunstiger, en *mutatis mutandis* ongunstiger wanneer we uitgaan van meer substitutie van informele onbetaalde opvang. Overigens blijft het totale arbeidsaanbodeffect ook bij deze alternatieve aannames beperkt.

⁸ Overigens daalt de loonelasticiteit van partners over de periode 2007-2040 in het basispad.

Tabel 4.2 Lange termijn effecten, terugsluis via LB/IB schijftarieven, arbeidsaanbodelasticiteit van partners 100 procent hoger (1,0 in plaats van 0,5)

Variant	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>procentuele mutaties ten opzichte van het basispad</i>										
Arbidsaanbod in arbeidsjaren	1,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1
- kostwinners	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,0	0,1	0,1
- partners	6,3	0,4	0,5	0,3	0,4	0,3	0,2	0,0	0,1	0,2
- alleenstaande ouders	1,2	0,9	1,4	1,1	1,6	1,3	0,5	0,7	0,4	-0,2
- alleenstaanden	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,2	-0,2	0,0	0,0	0,0
Participatiegraad partners (in personen)	12,2	0,4	0,2	0,0	-0,2	-0,2	-0,2	0,0	0,0	0,0
Werkgelegenheid in arbeidsjaren (in bedrijven)	1,5	0,1	0,2	0,1	0,1	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0
- laag geschoold	1,3	0,2	0,2	0,0	0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0
- hoog geschoold	1,6	0,1	0,2	0,1	0,2	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0
LB/IB schijftarieven (in procentpunten)	-1,3	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,6	0,5	0,1	0,1	0,1
Ex ante budgettair beslag (niveau in 2007, in mln euro)	-1650	330	330	0	0	1500	1350	150	210	180

5 Belangrijkste bevindingen

De bovenstaande analyse suggereert dat het arbeidsaanbod van moeders in een gezin met twee ouders met name kan stijgen als de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting wordt beperkt. Ook het arbeidsaanbod van alleenstaande moeders kan hierdoor stijgen, mits de budgettaire besparing wordt ingezet voor lastenverlichting. Deze maatregel betekent wel een forse inkomensdaling voor gezinnen met een niet-werkende partner wanneer de partner ook na de beleidswijziging niet gaat participeren. Verder kan het arbeidsaanbod van alleenstaande moeders worden verhoogd door de aanvullende combinatiekorting te verhogen dan wel de kinderopvangsubsidies verder te intensiveren. Het effect op het totale arbeidsaanbod en de totale werkgelegenheid van het verhogen van de aanvullende combinatiekorting en/of het verder intensiveren van de kinderopvangsubsidies is echter beperkt.

Tabel 4.3 Lange termijn effecten, terugsluis via LB/IB schijftarieven

Variant	50% minder substitutie informele onbetaalde opvang door formele opvang			50% meer substitutie informele onbetaalde opvang door formele opvang		
	6	7	8	6	7	8
	<i>procentuele mutaties ten opzichte van het basispad</i>					
Arbidsaanbod in arbeidsjaren	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
- kostwinners	0,2	0,2	0,0	0,2	0,2	0,0
- partners	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
- alleenstaande ouders	1,4	0,6	0,7	1,2	0,4	0,7
- alleenstaanden	- 0,1	- 0,1	0,0	- 0,2	- 0,2	0,0
Participatiegraad partners (in personen)	- 0,1	- 0,1	0,0	- 0,2	- 0,2	0,0
Werkgelegenheid in arbeidsjaren (in bedrijven)	0,0	0,0	0,0	- 0,1	- 0,1	0,0
- laag geschoold	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	0,0
- hoog geschoold	0,0	0,0	0,0	- 0,1	- 0,1	0,0
LB/IB schijftarieven (in procentpunten)	0,4	0,4	0,0	0,8	0,7	0,1
Ex ante budgettair beslag (niveau in 2007, in mln euro)	1100	990	110	1900	1710	190

Literatuurverwijzingen

CPB, 2006, *Keuzes in kaart*, CPB, Den Haag.

Euwals, R. en D. van Vuuren, 2005, *Arbidsaanbod tot 2050: een beleidsneutraal scenario*, CPB Memorandum, No. 134, CPB, Den Haag.

Jongen, E., 2007, *Child care subsidies revisited*, CPB Document, te verschijnen, CPB, Den Haag.

Vuuren, D. van en R. Euwals, 2006, *De structurele groei van het arbidsaanbod op middellange termijn*, CPB Memorandum, No. 155, CPB, Den Haag.